

Оксана МАКСИМ'ЮК,

orcid.org/0000-0003-1963-6165

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри сучасної української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *o.maksymiuk@chnu.edu.ua*

Іванна СТРУК,

orcid.org/0000-0002-9883-8818

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри сучасної української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *iv.struk@chnu.edu.ua*

СЛОВА ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ У ЛІНГВОДИДАКТИЧНОМУ ВИМІРІ

У статті розглядаються питання, що стосуються загальної характеристики слів іншомовного походження та методики ознайомлення учнів закладів загальної середньої освіти з такими словами, етапів формування лексичної компетенції, вправ для формування лексичної компетенції, характеристики засобів формування лексичної компетенції та контролю рівня сформованості лексичної компетенції.

Українська мова впродовж століть, розвиваючи власні словотворчі можливості, збагачувалася запозиченнями з чужих мов, серед яких чільне місце займають запозичення з грецької та латинської мов. Лексика грецького та латинського походження розмаїта за своїм складом, часом і причинами запозичення та сферами поширення. Значну групу таких запозичень становить термінологія різних галузей науки, техніки, виробництва.

У термінології навчальних дисциплін, які викладаються в закладах загальної середньої освіти, іншомовних слів-термінів чимало. Завданням вчителя є дати учням ключ до розуміння більшості іншомовних слів, що вживаються в нашій мові. Аналізуючи окреслену проблему, ми з'ясували, що ключ цей полягає, по-перше, у добре розвиненому чутті мови, що допомагає поділяти слово, яке вперше почули, на афікси – корінь, префікс і суфікс – і швидко дібрати слова з тим самим коренем, префіксом чи суфіксом; по-друге, в обов'язковому знанні основних іншомовних коренів, суфіксів і префіксів, які входять до складу переважної більшості таких слів. Крім цього, у дослідженні ми окреслили низку фактів, які впливають на правильне розуміння іншомовної лексики: у словах-термінах, що ввійшли в ужиток протягом останніх століть, поєднуються грецькі і латинські основи; суфікси і префікси однієї мови вільно комбінуються з коренями іншої; у словах класичних мов, що входили до нашої мови через посередництво різних народів, виявляється так зване різночитання грецьких і почасті латинських слів, тому деякі корені, у яких є «іпсилон», ввійшли в нашу мову у двох варіантах з відповідною подвійною вимовою; дуже виразно виявляється у нас різночитання грецької букви Θ (тета); у процесі засвоєння українською мовою деякі іншомовні корені можуть субституватися, тобто закономірно замінювати не властиві нашій мові звуки.

Пояснення іншомовних слів можна провадити й на уроках граматики, і на уроках літератури в середніх та старших класах; можна перетворити його на предмет позакласної роботи.

Ключові слова: слова іншомовного походження, грецизми, латинізми, лексична компетенція, орфографічна компетентність, позакласна робота, вправи.

Oksana MAKSYMUK,

orcid.org/0000-0003-1963-6165

PhD of Philology, Professor,

Associate Professor at the Department of Modern Ukrainian Language

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *o.maksymiuk@chnu.edu.ua*

Ivanna STRUK,

orcid.org/0000-0002-9883-8818

PhD of Philology, Professor,

Assistant at the Department of Modern Ukrainian Language

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *iv.struk@chnu.edu.ua*

WORDS OF FOREIGN LANGUAGE ORIGIN IN THE LINGUODIDACTIC DIMENSION

The article deals with issues related to the general characteristics of words of foreign origin and methods of familiarizing students of general secondary education institutions with such words, stages of forming lexical competence, exercises for forming lexical competence, characteristics of means of forming lexical competence and control of the level of formation of lexical competence.

Developing its own word-making capabilities, the Ukrainian language was enriched by borrowings from foreign languages over the centuries. Borrowings from Greek and Latin occupy a prominent place. Vocabulary of Greek and Latin origin is diverse in its composition, time and reasons of borrowing, and spheres of distribution. A significant group of such borrowings is the terminology of various fields of science, technology, and production.

There are a lot of foreign words-terms in the terminology of academic disciplines taught in institutions of general secondary education. The teacher's task is to give students the key to understanding most of the foreign words used in our language. Analyzing the outlined problem, we found out that this issue consists, first of all, in a well-developed sense of language which helps to divide a word heard for the first time into affixes – a root, a prefix and a suffix – and quickly pick up words with that by the root itself, prefix or suffix; secondly, in the mandatory knowledge of the main foreign language roots, suffixes and prefixes, which are part of the vast majority of such words. In addition, in the study we outlined a number of facts that affect the correct understanding of foreign language vocabulary: Greek and Latin bases are combined in words-terms that came into use during the last centuries; suffixes and prefixes of one language are freely combined with the roots of another; in the words of classical languages – that entered our language through the mediation of different people the so-called misreading of Greek and partly Latin words is revealed, therefore some roots, in which epsilon was written, entered our language in two versions with the corresponding double pronunciation; the different readings of the Greek letter Θ (theta) are very clearly revealed in our language; in the process of learning the Ukrainian language, some foreign roots can be substituted, i.e. naturally replace sounds that are not characteristic of our language.

Explanations of foreign words can be carried out both in grammar lessons and in literature lessons in middle and high school; it can be turned into a subject of group classes.

Key words: words of foreign origin, Greekisms, Latinisms, lexical competence, spelling competence, extracurricular work, exercises.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української мови спостерігаємо активний процес запозичень іншомовних слів у різні сфери суспільного життя. Однак багато іншомовних лексем (*хата, лінія, левада, лампа, школа, парус, козак*) давно засвоєні українською мовою і не потребують тлумачення. Інші ж слова засвоювалися українською мовою повільніше. Спочатку, будучи надбанням вузького кола людей, вони довгий час сприймалися як щось чуже для української мови і, обслуговуючи вузькі, обмежені групи людей, вказували на професійну приналежність чи соціальне угруповання мовців (*доцент, телеграфіст, дизайнер, менеджер*). Ще один пласт – загальнокультурні слова – залежно від того, як підносилися соціальна культура, входили до широкого вжитку, наприклад: *конференція, депутат, візит, консультація, техніка, інститут, транспорт*. Окремою групою іншомовних слів є термінологічні одиниці різних галузей науки, техніки й виробництва.

У термінології навчальних дисциплін, які передбачені в закладах загальної середньої освіти, таких іншомовних слів-термінів чимало. Вважають, що значення їх пояснюють учням викладачі тих дисциплін, у межах яких вони використовуються. Однак це не зовсім так. Учителі математики, географії, біології, фізики та ін., пояснюючи новий термін, вимагають лише того, щоб учні

правильно засвоїли його зміст і оперували ним при вивченні цієї дисципліни (*периметр, екватор, вегетація, пневматичний* і т. д.), але мало хто вважає за потрібне розтлумачити учням буквальне значення кожного з цих слів. Буває, що й самі вчителі-словесники, додаючи до активного словника учнів літературознавчі терміни (*метафора, пролог, експозиція*), не завжди зосереджують увагу на розкритті змісту самого слова.

Окрім термінології дисциплін, що вивчають в закладах загальної середньої освіти, до пасивного словника учнів входить велика кількість слів іншомовного походження, які вони фіксують у текстах соціальних мереж, чують у мовленні ЗМІ чи в мові самого вчителя, наприклад, *принциповий, об'єктивний, оптимізм, етика, пріоритет, компетентний* і ін. Здебільшого значення цих слів учні засвоюють наздогад, а тому не завжди правильно. А звідси й неправильне розуміння почутого чи прочитаного й помилкове використання подібних слів у власному мовленні. Кожному вчителю доводилося натрапляти в учнівських творах анекдотичні випадки невмілого застосування того чи того слова, яке сподобалося учневі своєю звучністю, але вживалося без розуміння його значення.

Аналіз досліджень. У працях українських мовознавців проблема запозичених слів не нова. Однак мало уваги приділено засвоєнню учнями іншомовних слів на уроках української мови.

Н. Голуб наголошує на тому, що під час вивчення матеріалу про слова іншомовного походження, «учні повинні усвідомлювати, що засилля запозичень із чужих мов завдає шкоди мові, розмиваючи і знебарвлюючи її, сприяючи уподібненню її іншій мові» (Голуб, 2015: 97). Дослідниця рекомендує учителю «говорити водночас про користь і небажаність таких слів, коли іншомовне слово витискає з ужитку власне українське» (Голуб, 2015: 97). Р. Мельникова звертає увагу на формування комунікативної компетентності учнів 6-го під час вивчення слів іншомовного походження у межах розділу «Лексикологія» (Мельникова, 2020). Н. Гудима акцентує на важливості лексикографічної роботи з учнями під час вивчення запозиченої лексики в на уроках української мови та пропонує систему лексикографічних вправ, що сприятимуть засвоєнню іншомовних слів (Гудима, 2015). О. Кардаш розглядає можливості застосування електронних додатків у процесі вивчення іншомовних слів, що сприяє формуванню лексичної компетенції учнів старшої школи ЗЗСО (Кардаш, 2017). На ефективності використання комп'ютерних словників під час вивчення слів іншомовного походження наголошує Л. Постельняк (Постельняк, 2020).

Метою нашої статті є звернути увагу вчителя української мови на труднощі засвоєння учнями слів іншомовного походження та запропонувати ефективні шляхи їх подолання через систему вправ та завдань у межах позакласної роботи.

Виклад основного матеріалу. Завдання вчителя української мови – дати учням ключ до розуміння більшості іншомовних слів, які вживаються в нашій мові. Ключ цей полягає, по-перше, у добре розвиненому чутті мови, що допомагає поділяти слово, яке вперше почули, на афікси (корінь, префікс і суфікс) і швидко добирати слова з тим самим коренем, префіксом чи суфіксом; по-друге, в обов'язковому знанні основних іншомовних коренів, суфіксів і префіксів, які входять до складу переважної більшості таких слів. Наприклад, учні прочитали або почули нове для них слово *анахронізм* і звернулися до вчителя із запитанням про його значення. Можна, звичайно, обмежитися просто посиланням на пояснення в словнику, можна й самому повторити те, що є в цьому словнику. Але значно ефективнішим буде, коли учитель розтлумачить значення цього слова, зробить невеличкий етимологічний екскурс, вказуючи й учневі шлях до самостійного осмислення незрозумілого слова. Відчуття мови має підказати, що коренем цього слова є *хрон*, як і в словах *хронологія*, *хронічний*, *хронометр* та ін.,

що означає час. Суфікс у цьому слові теж відомий: *-ізм-*, який зафіксований у багатьох словах, що мають значення не конкретності, а узагальненості: *реалізм*, *дарвінізм*, *неологізм*, *шовінізм* та ін. Отже, слово *анахронізм* має значення якогось явища, пов'язаного з узагальненим поняттям часу. Варто ще проаналізувати значення префікса *ана-*. Цей префікс, запозичений з грецької, мови, означає заперечення, перестановку, повернення, назад (пор. *анабіоз* – оживлення омертвілих організмів, *анаграма* – переставляння букв у слові для утворення іншого слова та ін.). Тоді значення слова *анахронізм* стає зрозумілим: так називається помилкове віднесення подій або явищ однієї епохи до іншої, порушення історичної (власне хронологічної) правдоподібності, наприклад, уявлення про те, що Ігорева дружина була озброєна вогнепальною зброєю або що герой літературного твору XIX ст. ходив у кіно. *Анахронізм* має й інше значення – пережиток старовини, застарілий звичай. Таке розчленування незрозумілого слова на його значущі частини і аналіз значення кожної з них через зіставлення її з іншими словами, стає вже зрозумілим, дає дуже багато як для усвідомлення значення цього слова, так і для навичок самостійного з'ясування потрібного слова і взагалі для загального й мовного розвитку.

Багато слів іншомовного походження складається з елементів грецької або латинської мов – саме із елементів, бо ці слова виникли значно пізніше, після того, як ці мови стали мертвими. Ще середньовічна наука вдавалася до словотвору для вирішення затребуваності в розширенні наукової термінології: утворювала нові слова із грецьких та латинських компонентів у нових комбінаціях. Ці слова, увійшовши в різні мови, стали інтернаціональними. Елементи ж стародавніх мов утворюють свого роду інтернаціональний словниковий фонд, який і до нашого часу є основою для утворення більшості термінів соціальних наук, медицини, біології, фізики, технології, лінгвістики тощо. Наприклад, сьогодні активно створюється термінологія, пов'язана з професійним мовленням вчителя в НУШ, оскільки мовлення вчителя – вагома якість його професійної культури та показник фахової досконалості, адже інформаційно-комунікаційна компетентність була й залишається однією з основних компетентностей педагога. Ця термінологія широко використовує ті ж грецькі і латинські компоненти.

Розуміння структури слів іншомовного походження значно полегшується завдяки тому, що самий принцип творення слів у всіх європейських мовах однаковий: однакова роль префіксів і суфік-

сів і спосіб творення складних слів із двох основ. Отже, для розуміння слів інтернаціональної лексики потрібно насамперед знати основні грецькі й латинські корені, префікси і суфікси, які повторюються у низці слів.

Перелік поширених коренів, що ввійшли в інтернаціональний словниковий фонд, є у багатьох навчальних посібниках з української мови, призначених для ЗВО. Значно рідше можна зустріти перелік префіксів і суфіксів, хоч розуміння відтінків, які вони вносять у значення слова, дуже важливе. Ідеться про такі, наприклад, префікси, як грецькі: **архі-** (вище, головний), **гіпер-** (зверх, над, по), **пері-** (біля, навколо, навкруги), **полі-** (багато), **сим-** або **син-** (спів, разом); латинські: **інтер-** (між), **ком-** або **кон-** (із, спів), **ре-** (знову, назад, пере-), **суб-** (під), **транс-** (за, пере-) та ін.

Значення суфіксів є прозорішим для учнів. Вони настільки часто повторюються в загально-відомих словах, що деякі розглядаються в підручниках поряд із суфіксами рідної мови, наприклад: **-ізм-** та **-іст-**. Проте потрібні були б таблиці або корпус запозичених із мертвих мов суфіксів, що отримали друге життя в сучасних мовах.

Отже, це свідчить про те, що вчителів потрібна певна ерудиція щодо слів іншомовного походження. Він повинен бути готовим дати відповідь учням на їхні запитання про значення того чи того слова і для цього має сам легко орієнтуватися в іншомовних елементах мови; без цього він не має підстав вважати себе цілком підготовленим до цієї частини своєї роботи. Але крім цього знання, для правильного розуміння, витлумачення і пояснення того чи того слова треба враховувати ще низку фактів.

1. Багато слів, утворених з елементів грецької або латинської мов, увійшли в українську через посередництво інших європейських мов, проте в Грецький корінь *ορθο* (прямий) відтворюються в українських словах *ортопедія*, *ортодоксальний*, але інакше звучить у словах *орфографія*, *орфоепія*, тобто абсолютна нелогічність і хаотичність, що з російської мови активно перенесені в українську. Однак варто зазначити, що в правописі 2019 року зазначається, що у словах, узвичаєних в українській мові з **ф**, допускається орфографічна варіантність на зразок: *анафема* і *анатема*, *ефір* і *етер*, *кафедра* і *катедра*, *міфологія* і *мітологія*, *Афіни* і *Атени* та ін. (Український правопис, 2019: 156). Іменник *пафос* одного кореня з прикметником *патетичний*. Подібне явище фіксуємо в словах латинського походження: *cesar* (вирізаний) маємо в нашій мові у формі *кесар* (пор.

медичний термін *кесарів розтин*) і *Цезар* (власне ім'я і утворений від цього термін *цезаризм*).

4. Обом класичним мовам – особливо латинській – властиве було чергування голосних і приголосних звуків, тому окремі корені цих мов ввійшли в нашу мову різними звуковими варіантами: *дириго* й *директо* (спрямовувати).

5. Подеколи в українській мові відтворюються латинські елементи, утворені від непрямих відмінків іменників, наприклад, **-ент-** і **-ант-** (*студент*, *аспірант*). У латинській мові ці слова мали форму *students*, *aspirants* тобто вони були субстантивованими дієприкметниками (**-ens-**, **-ans-** – суфікс активного дієприкметника теперішнього часу). Літера **t** замість **c**, у кінці суфікса виникла з форм непрямих відмінків *studentis*, *aspirantis*. У слові *автобус* елемент *бус* є не що інше, як закінчення давального відмінка деяких латинських іменників, прикметників і займенників, додане до грецького кореня *авто* (сам).

6. У процесі засвоєння українською мовою деякі іншомовні корені можуть субституватися, тобто закономірно замінювати не властиві нашій мові звуки. У таких випадках часто відбувається стягнення звуків, асиміляція, дисиміляція, спрощення груп приголосних та зміни народно-етимологічного характеру, тобто пристосування чужих фонетичній системі сполучень звуків до звичних для нашої мови. Таких явищ багато, але безцінним свідченням чужості звука **ф** є і перелік зукраїнізованих імен як відповідників до російських у ще замуленому новоязі «Практичному російсько-українському словнику» (1923 р.): *Фадей – Тадей; Федот – Тодот, Тодось; Феодор – Федір, Хведір, Хведько, Тодір; Феодосій – Тодос, Тодосій; Феоктист – Теоктист; Филип – Пилип; Фирс – Тирс; Флор – Хлор; Фома – Хома, Тома; Фотий – Хотій; Февронья – Хівря, Фекла – Текля, Векля; Феодора – Тодора, Хведора; Феодосія – Тодоська, Хведоська, Хвеська* (Практичний російсько-український словник, 1923: 126–127).

Такі самі поради щодо антропонімів та загальних назв подає І. Огієнко: «Спишіть оці слова і запам'ятайте, що в них чуже **ф** передаємо через **п**: *капкан, картопля, люципер, траписти; Горпина, Йосип, Ничипір, Опанас чи Панас, Остап, Потап, Пріська, Прокіп, Степан, Гапка (Аганія), Онопрій чи Онуфрій; через х: Трохим, Химка, Хівря, Хлор, Юхим; а ці слова можна передавати подвійно: Феська і Хвеська, фартух і хвартух, фіртка і хвіртка*» (Огієнко, 1934: 410). У пізніших запозиченнях через європейське посередництво таких замієн менше і, звичайно, терміни, створені в XIX–XX ст., мають форму, що є спільною для

всіх європейських мов. Проте, як уже згадувалося, в українському правописі для давніх запозичень закріпилися написання, що відображають звучання імен у народній мові.

7. Пояснюючи значення слова за допомогою аналізу його етимології, не варто забувати про можливі випадки омонімії. З грецької мови до міжнародного словникового фонду ввійшов, наприклад, корінь *polis* (місто, держава) і префікс *poli* (багато). Корінь *poli* (*поль*) є в слові *політика* і в назвах міст *Маріуполь* (первісно *Маріуполь*) *Севастополь*, *Сімферополь*, *Нікополь* та інші, а префікс *полі* – у словах *полісемія*, *поліграфія*.

Іноді близькі звучанням слова, засвоєні з різних мов, як *гастроном* (походить від гр. *gaster, gastros* – шлунок) і *гастроль* (складне слово з нім. – *Gast* – гість і *Rolle* – роль) далекі своїм значенням, і не є словами одного кореня.

Це, звичайно, відомості лише для вчителя, які йому треба завжди брати до уваги, працюючи з учнями над словами іншомовного походження. Коли ж, навчаючи дітей рідної мови, учитель повинен дати їм поняття про іншомовні слова? На якому етапі навчання, якою мірою й у зв'язку з чим? Як зробити, щоб засвоєння іншомовної лексики не йшло самопливом, а спрямовувалось педагогом? Ці питання, природно, виникають у кожного вчителя-словесника. Пояснення іншомовних слів можна провадити й на уроках граматики, і на уроках літератури в середніх та старших класах; можна перетворити його на предмет позакласної роботи.

У 6 класі учням потрібно давати найлегші, найпростіші завдання. Чому б, наприклад, не запропонувати учням 6 класу дібрати (хто знає більше?) слова, останньою частиною яких є *-логія*, *-графія*, *-ізм*, *-іст*, *-тор* (зі значенням особи), *-тор* (зі значенням предмета), *-торія* та ін. Учням подобаються такі завдання в ігровій формі, а вчитель може використати їх з подвійною користю. З одного боку, пояснюючи (а в певних випадках заохочуючи пояснювати і самих учнів) значення слова, учитель розширює і уточнює словниковий запас школярів; з іншого – а це дуже важливо – учні непомітно для себе засвоюють, що слова з частинами *-логія* звичайно позначають назви навчальних дисциплін, а слова з *-торія* – приміщення для якихось занять (*лабораторія*, *амбулаторія*, *освіторія*). Хай це поки що не буде теоретично обґрунтоване, але це початковий етап розвитку чуття мови, розвиток навичок схоплювати суть того чи того суфікса в значенні слова.

У 6 класі словник учнів природно збагачується значною кількістю слів іншомовної лексики

під час вивчення правопису слів іншомовного походження. Першим кроком введення вивчених слів до активного словника учнів, безумовно, є пояснення значень не достатньо зрозумілих учням слів і запам'ятовування їх дітьми.

У 7–8 класах при поясненні учням процесу та шляхів засвоєння іншомовних елементів варто враховувати міжпредметні зв'язки української мови та літератури. На уроках української літератури учні цих класів засвоюють низку літературознавчих термінів, і це треба використати при з'ясуванні походження цих термінів. Розгляньмо як матеріал для такої роботи слова: *метафора*, *метонімія*, *синонім*, *антонім*. Впадають в око спільні частини: префікс *мета-* (*мет-*) у словах *метафора* і *метонімія* і корінь *онім* у словах *метонімія*, *синонім*, *антонім*.

Префікс *мета-* (*мет-*) своїм значенням близький до українського *пере-*. Корінь *фор* має значення «нести» (учням цікаво буде знати, що цей корінь є і в словах *семафор* – *сема* – знак і *світлофор*, які буквально означають: *семафор* – знаконосій, *світлофор* – світлоносний). Інакше кажучи, буквально значення слова *метафора* – перенесення. Корінь *онім* означає «ім'я». *Метонімія* в буквальному перекладі означає перейменування. Слово *синонім* утворене від того ж кореня за допомогою префікса *син-*, який відповідає українському префіксові *спів-*, точний перекладного – співіменний. У слові *антонім* префікс *анти-* (*ант-*), який учні знають у таких словах, як *антитерористичний*, *антивоєнний*, має значення «проти». *Антонім* означає «протийменний». Таке пояснення, забігаючи небагато часу, зумовлює свідоме ставлення до термінології взагалі, до значення цих термінів зокрема, і певною мірою гарантує правильне розмежування явищ, що називаються цими термінами.

Детальніше доводиться вчителю працювати над ознайомленням з іншомовною лексикою у старших класах. Багато вчителів рекомендують для цього учням заводити спеціальні словнички важких для засвоєння слів. Окрім того, обов'язково потрібно звертати увагу на особливості правопису іншомовних слів.

Як уже зазначали, ознайомлення учнів з іншомовною лексикою може стати змістом позакласної роботи, у межах якої рекомендуємо використовувати такі види роботи:

– для учнів 6–7 класів:

1. Добирати іменники з відповідним іншомовним суфіксом (*-изм-* / *-ізм-*: *фанатизм*, *грецизм*, *артистизм*, *альпінізм*, *егоїзм*...; *-аж-*: *метраж*, *персонаж*, *репортаж*...; *-ант* / *-ент*: *емігрант*, *практикант*, *музикант*, *президент*, *асистент*...)

і записувати, вказавши місце наголосу. На цьому етапі роботи учитель повинен пояснити значення невідомих слів.

2. Ознайомитися з найпоширенішими іншомовними префіксами, протиставляючи словам без префіксів слова з префіксами (*воєнний – антивоєнний, мобілізація – демобілізація, окупація – деокупація, гармонія – дисгармонія, раціональний – ірраціональний, наступ – контрнаступ* та ін.). Аналіз значення коренів на цьому етапі роботи не потрібен, доцільно добирати слова, відомі дітям; уточнює їх значення вчитель.

3. Добирати слова з іншомовним префіксом, наприклад, з префіксом **супер-**: *суперсила, супергенератор, супермаркет, супершвидкісний, суперновітний* та ін. Пояснює слово учень, який називає його; в окремих випадках учитель може пояснювати значення коренів.

– для учнів 8–9 класів:

5. Аналізувати іншомовні елементи у словах типу *аудіоальбом, вебсторінка, євроремонт, мотокрос, попмузика, етногурт, смартгодинник* та ін. Учитель повинен звертати увагу учнів на правописі таких слів.

6. Визначати, у яких словах потрібно писати літеру *z*, а в яких *r* (наприклад, *хобі, хокей, гінді, гандбол, гербарій* та ін.).

7. Коментувати іншомовні слова, у яких відбувається подвоєння (наприклад, *імміграція, сюррелізм, контрреволюційний, Голландія, Шіллер, Діккенс*), а в яких – ні (*маса, сума*).

– для учнів 10–11 класів:

9. Самостійно аналізувати значення лексем, користуючись «Словником іншомовних слів»: *лексикографія, батисфера, біофізика, мікробіологія, інфраструктура, синхромаркетинг, фітогенез, хронологія* та ін.

10. У реченнях вставляти пропущені слова з довідки, урахувачи їх правопис. Наприклад:

1. Як керувати _____ в додатку Google? 2. Якщо раніше основним джерелом інформації з _____ та фітнесу були книги та журнали, то з розвитком цифрових технологій виникло безліч спортивних мережевих ресурсів. 3. Сучасні _____ є додатковими пристроями для мобільних телефонів або самостійними гаджетами, що іноді навіть замінюють телефон. 4. Гарячі мотори гули від роботи. Опівночі в море пливли _____. 4. Вважається, що сучасна _____ створена англійським модельєром-дизайнером Мері Куант в 1960-х рр. 5. Сучасний _____ знаходиться на стику графіки і живопису, декоративно-прикладного мистецтва, дизайну, макіяжу і стилю, перукарського мистецтва. **Довідка:** (боді)арт, (мото)бот, (веб)сторінка, (боді)білдинг, (смарт)годинники, (міні)спідниця.

11. Відредагувати слова, у яких допущено помилки, наприклад: проект → *проєкт*; фойє → *фоє*; Фейербах → *Феєрбах*; Діккенс → *Дікенс*; чіпси → *чипси*, таксіст → *таксист*, Чілі → *Чилі* та ін.

Важливе значення для розвитку позакласної роботи в цьому аспекті мають довідкові джерела: таблиці найпоширеніших коренів з грецької та латинської мов, таблиці іншомовних суфіксів і префіксів, електронні словники. Це допоможе поповнювати їх кількісно і перегруповувати їх залежно від характеру завдання, враховуючи різні ознаки. Іншомовні елементи можна позначати українською транскрипцією, але краще в міру розвитку учнів привчати їх до латинської транскрипції.

Висновки. Опанування учнями іншомовних лексем на уроках української мови повинно відбуватися через ознайомлення зі значенням та походженням слова, особливостями їх правопису, через розуміння морфемної структури слова, засвоєння іншомовних елементів (афіксів), що є маркерами запозичених слів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голуб Н. Навчання української мови в сучасній загальноосвітній школі: функційний аспект. *Український педагогічний журнал*. Київ, 2015. № 3. С. 88–101.
2. Гудима Н. Лексикографічна робота на уроках української мови з вивчення запозиченої лексики. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Кам'янець-Подільський, 2015. Вип. 18. С. 137–143.
3. Кардаш О. Можливості застосування електронних додатків у навчанні учнів старшої школи іншомовної лексики. *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації*. Житомир, 2017. С. 389–394.
4. Мельникова Р. Формування комунікативної компетентності учнів 6–го класу закладів загальної середньої освіти в процесі навчання розділу «Лексикологія» (на матеріалі слів іншомовного походження). *Філологічні діалоги: збірник наукових праць*. Ізмаїл, 2020. Вип. 7. С. 31–38.
5. Німчук В. Про графіку та правопис. *Мовознавство*. 1990. № 6. С. 8.
6. Огієнко І. Про звук *ф*. *Рідна мова*. 1934. № 9. С. 410.
7. Постельняк Л. Роль комп'ютерних словників на уроці лексикології в школі. *Теоретичне та практичне застосування результатів сучасної науки*. Запоріжжя, 2020. Т. 3. С. 85–89.
8. Практичний російсько-український словник. Державне вид-во України, 1923. С. 126–127.

9. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 390 с.

10. Фаріон І. Правопис – корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір. Львів : Свічачо, 2004. 120 с.

REFERENCES

1. Holub N. Navchannia ukraïnskoi movy v suchasniï zahalnoosvitniï shkoli: funktsiïnyi aspekt [Teaching the Ukrainian language in a modern secondary school: functional aspect]. *Ukrainian Pedagogical Magazine*. Kyiv, 2015. № 3. S. 88–101. [in Ukrainian].

2. Hudyma N. Leksykohrafichna robota na urokakh ukraïnskoi movy z vyvchennia zapozychenoï leksyky [Lexicographic work in Ukrainian language lessons on the study of borrowed vocabulary]. *Pedagogical education: theory and practice. Kamianets-Podilskyi*. 2015. Vyp. 18. S. 137–143. [in Ukrainian].

3. Kardash O. Mozhlyvosti zastosuvannia elektronnykh dodatkv u navchanni uchniv starshoi shkoly inshomovnoi leksyky [Possibilities of using electronic applications in teaching foreign language vocabulary to high school students]. *Modern philological research and foreign language teaching in the context of intercultural communication*. Zhytomyr, 2017. S. 389–394. [in Ukrainian].

4. Melnykova R. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti uchniv 6–ho klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity v protsesi navchannia rozdilu «Leksykologhiï» (na materialï sliv inshomovnoho pokhodzhennia) [Formation of communicative competence of students of the 6th grade of general secondary education institutions during the learning process of the section «Lexicology» (on the material of words of foreign language origin)]. *Philological dialogues: a collection of scientific works*. Izmail, 2020. Vyp. 7. S. 31–38. [in Ukrainian].

5. Nimchuk V. Pro hrafiku ta pravopys [About graphics and spelling]. *Linguistics*. 1990. № 6. S. 8. [in Ukrainian].

6. Ohiienko I. Pro zvuk *f* [About the sound of *f*]. *Native language*. 1934. № 9. S. 410. [in Ukrainian].

7. Postelniak L. Rol kompiuternykh slovnykiv na urotsi leksykologhiï v shkoli [The role of computer dictionaries in the lesson of lexicology at school]. *Theoretical and practical application of the results of modern science*. Zaporizhzhia, 2020. T. 3. S. 85–89. [in Ukrainian].

8. Praktychnyi rosiïsko-ukraïnskyi slovnyk [Practical Russian-Ukrainian dictionary]. Derzhavne vyd-vo Ukrainy, 1923. S. 126–127. [in Ukrainian].

9. Ukraïnskyi pravopys [Ukrainian spelling] Kyiv: Naukova dumka, 2019. 390 s. [in Ukrainian].

10. Farion I. Pravopys – korset movy? Ukraïnskyi pravopys yak kulturno-politychnyi vybir [Spelling – a language corset? Ukrainian spelling as a cultural and political choice]. Lviv: Svichado, 2004. 120 s. [in Ukrainian].